

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักอภิปไตย 3*

THAI SANGHA ADMINISTRATION ACCORDING TO THREE ADHIPATEYYA

พระมหาสวัสดิ์ จิตวณโณ (อินกอง), พระครูนันทจรณธรรม (ณณณัฐ จารุธมโม)

Phramaha Sawat Thitavanno (Inkong), Phrakrununtajaranatham (Nananat Carudhammo)

วัดบ่อ จังหวัดนนทบุรี

Wat Bo, Nonthaburi Province

Corresponding Author E-mail: sawatinkong@outlook.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักอภิปไตย 3 เพื่อเสนอแนวทางสำหรับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักอภิปไตย 3 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยมีทั้งสิ้น 6 ด้าน ประกอบด้วย 1. การปกครอง 2. การศึกษา 3. การเผยแผ่ 4. การศึกษาสงเคราะห์ 5. การสาธารณสงเคราะห์ และ 6. การสาธารณูปการ และเพิ่มอีก 1 ด้าน คือ การพัฒนาพุทธมณฑล การบริหารกิจการคณะสงฆ์เจ้าอาวาสมีอำนาจสูงในการบริหาร เจ้าอาวาสจึงเป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกดำเนินการกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การประยุกต์หลักอภิปไตย 3 สำหรับการบริหารกิจการคณะสงฆ์จึงเป็นแนวทางที่ดีที่จะสามารถสนับสนุนส่งเสริมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการใช้หลักอภิปไตย ในกรณีที่กิจกรรมหรือแนวทางการปฏิบัตินั้น ๆ มีความถูกต้องเหมาะสมอยู่แล้ว ให้หลักโลกาธิปไตย ในกรณีที่ต้องการเสียงข้างมาก หรือการบริหารแบบมีส่วนร่วมรับฟังความเห็นจากทุกฝ่าย และการลงมติที่ชอบธรรม ใช้หลักอภิปไตย ในกรณีที่ต้องมีการตัดสินใจหาข้อขัดแย้งหรือเกิดกรณีในหมู่สงฆ์ และการบริหารทั่วไป การบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยการประยุกต์ใช้หลักอภิปไตย 3 นี้ จะส่งผลให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การบริหาร; กิจการคณะสงฆ์; หลักอภิปไตย 3

Abstract

This academic article aimed to study the administration of the Sangha according to the principle of Three Adhipateyya, to propose the guidelines for Sangha administration according to the principle of Three Adhipateyya. The administration of the Thai Sangha consists of 6 aspects: 1. Administration 2. Education 3. Propagation 4. Educational assistance 5. Public assistance 6. Construction and Plus 1: Buddha-Monthon development. The administration of the Sangha was under the authority of the abbot. Therefore, the abbot was the one who made decisions on selecting appropriate activities for the administration of the Sangha. Therefore, the application of the Three Adhipateyya principle for the administration of the Sangha was a good guideline that could support and promote the administration of the Sangha to be more efficient. The guidelines for using the principle of Adhipateyya were: Using the principle of Attadhipateyya in cases of activities or practices were already correct and appropriate. Using the principle of Lokadhipateyya in cases of a majority vote was required or administration with participation in listening to opinions from all sector and legitimate voting.

*Received August 14, 2024; Revised November 7, 2024; Accepted November 18, 2024

Using the principle of Dhammathipateyya in cases of conflicts or disputes among the Sangha need to be resolved and general administration. Administration of the Sangha by applying these three principles of Adhipateyya will result in efficient administration of the Sangha.

Keywords: Administration; Sangha Administration; Three Adhipateyya

บทนำ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือการบริหารงาน ของคณะสงฆ์ไทย โดยผู้บริหาร ที่เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ ในการบริหารจัดการคือพระสังฆาธิการ มองในภาพรวม การบริหารกิจการคณะสงฆ์ อยู่ในกรอบภาระงานหรือ หน้าที่ของมหาเถรสมาคม หากมองลึกลงไปในพื้นที่ ระดับล่างสุดคือระดับวัดเจ้าอาวาส ซึ่งอยู่ในฐานะ พระสังฆาธิการที่ดูแลคณะสงฆ์ในแต่ละวัดเป็นผู้บริหารจัดการให้เป็นไป ตามระเบียบ และมีความถูกต้อง เหมาะสมตามพระธรรมวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับ พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงยั่งยืน ซึ่งเป็นการ ปกครองบังคับบัญชาดูแล คณะสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระดับวัด ภายใต้การบังคับบัญชา ขององค์กรคณะสงฆ์คือมหาเถรสมาคม ให้กิจการคณะ สงฆ์ อยู่ในกรอบความถูกต้องตามระเบียบพระธรรมวินัย เรียบร้อยดีงามซึ่งจะยังศรัทธาให้เกิดขึ้น ในพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการที่ดีของคณะสงฆ์ควรยึดหลักของ ธรรมาธิปไตยเป็นหัวใจสำคัญ ที่พระพุทธเจ้าได้ใช้ในการบริหารพระพุทธศาสนามาก่อน (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549)

ปัจจุบันวัดในประเทศไทยมีทั้งสิ้น 38,813 วัด แยกเป็นพระอารามหลวง 310 วัด และวัดราษฎร์ จำนวน 37,403 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงมีพระสังฆา ธิการที่เป็นหลักในการบริหารในระดับเจ้าอาวาสมากถึง 38,813 รูป ซึ่งนับตามจำนวนวัด ทั้งนี้ยังไม่รวม พระสังฆาธิการในระดับผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งมีหน้าที่ช่วยขับเคลื่อนงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้เป็นไป ตามระเบียบที่มหาเถรสมาคมกำหนด

นอกจากนี้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังต้องใช้แนวคิดทฤษฎีและหลักการทางการบริหารต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องเข้ามาประยุกต์ใช้ด้วย รวมทั้งการรู้จักวางแผนจัดองค์กรให้เหมาะสม ในแต่ละบริบทพื้นที่ ตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลปรับปรุงแก้ไขกระบวนการทำงาน รวมทั้งการบริหารจัดการปัจจัยทางการบริหาร ได้แก่ การบริหารบุคลากร บริหารงบประมาณ บริหารวัสดุอุปกรณ์ และการใช้กระบวนการจัดการ สิ่งเหล่านี้ ควรนำมาพิจารณาปรับใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้วยการประยุกต์เข้ากับหลักอริยปฎิบัติ 3 เพื่อให้การ บริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วคณะสงฆ์จึงจำเป็นต้องจะต้องติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกและปรับปรุง กระบวนการบริหารให้เกิดความเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดความล่าช้า ให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่ง ประกอบด้วย 1. การปกครอง 2. การศาสนศึกษา 3. การเผยแผ่ 4. การศึกษาสงเคราะห์ 5. การสาธารณ สงเคราะห์ และ 6. การสาธารณูปการ และบวก 1 คือ การพัฒนาพุทธมณฑล (มหาเถรสมาคม, 2564) บรรลุ เป้าหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการบริหาร

การบริหาร มีความหมายหลายประการ ความหมายในอีกแง่หนึ่ง คือการปกครอง เช่น บริหารส่วน ท้องถิ่น มีความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการ เช่น บริหารธุรกิจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) อีกมุมหนึ่งมี ความหมาย ที่เกี่ยวกับความสำเร็จ คือการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549) เป็นกระบวนการการบริหารจัดการที่เกี่ยวกับการวางแผนการจัดองค์กร การดำเนินงาน

และการควบคุมเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย (Wagner & Hollenbeck, 1995) การบริหารจัดการถือว่าเป็นศิลปะของการทำงาน ที่จะนำไปสู่เป้าหมาย ด้วยการวางแผนจัดองค์กร และการควบคุมโดยใช้หลักภาวะผู้นำ (Holt, 1993) ซึ่งเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมโดยผู้บริหารและบุคลากรในองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ อาจมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยด้วย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดก็ได้ (จันทร์ธานี สงวนนาม, 2545)

ในอีกมิติหนึ่ง การบริหารหมายถึง กระบวนการที่มีการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ และการควบคุม ซึ่งจะทำให้งานดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อยและกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสมอ (ปราชาญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง, 2545) เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) (วิโรจน์ สารรัตน์, 2545) เป็นหน้าที่ของผู้บริหารใช้ความฉลาดและความรู้ในการบริหารจัดการปัจจัยทางการบริหารได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อการดำเนินงานของสถาบันหรือองค์กรนั้น ๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ (พนัส หันนาคินทร์, 2542) การบริหารอาจใช้ศาสตร์และศิลป์ที่นำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบกันให้เกิดความเหมาะสมตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ (สมพงษ์ เกษมสิน, 2542)

การบริหาร จะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องอาศัยกระบวนการบริหารซึ่งโดยมากจะใช้การบริหารจัดการตามกระบวนการของ PDCA ซึ่งเรียกว่าวงจรคุณภาพ มี 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ (Deming, 1986)

1. P = Plan การวางแผน

การวางแผนเป็นขั้นตอนของการกำหนดกรอบการทำงาน มีความจำเป็นกับการบริหารจัดการงานในองค์กร ซึ่งผู้บริหารจะต้องมีการประชุมวางแผนดำเนินการในแต่ละเรื่องอย่างเป็นขั้นเป็นตอน การกำหนดแผนนี้จะเป็นการพิจารณาถึงกิจกรรมที่จะทำร่วมกัน พร้อมทั้งมอบหมาย ให้มีผู้ดำเนินการจัดการ วางแผนการใช้ทรัพยากรขององค์กรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิด ประสิทธิภาพสูงสุด พร้อมทั้งกำหนดแนวทางวิธีการในการดำเนินการ การปรับปรุงและการแก้ปัญหาในกรณีที่เกิดปัญหาในการบริหารอีกด้วย ในจุดนี้จะต้องมีการพูดคุยปรึกษาหารือระหว่างผู้บริหารเพื่อหาแนวทางในการดำเนินการร่วมกันอย่างเหมาะสม อาจพิจารณาใช้วัฒนธรรมประเพณีขององค์กรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยรวมทั้งวิธีการหลักการบริหารอื่น ๆ ในลักษณะของการประยุกต์

2. D = Do การปฏิบัติตามแผน

การปฏิบัติตามแผน เป็นขั้นตอนของการดำเนินการ ที่จะต้องใช้กำลังแรงงานของบุคลากรในองค์กร ร่วมกันดำเนินการ ตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายซึ่งเกิดจากการวางแผนในขั้นตอนที่แล้ว ซึ่งหากมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ ในขั้นตอนของการวางแผนแล้วการดำเนินการ ก็จะเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น เนื่องจากได้มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ มอบหมายภาระงานและกำหนดกรอบภาระงาน พร้อมทั้งวิธีการดำเนินการไว้อย่างชัดเจน ซึ่งในขั้นตอนนี้ หากได้ดำเนินการตามแผนแล้ว มีรายละเอียดปลีกย่อยที่จะต้องดำเนินการเพิ่มเติม ก็จะมีการปรับปรุงโดยการประชุมปรึกษาหารือกับคณะกรรมการหรือสมาชิกในองค์กรเพื่อดำเนินการในส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง

3. C = Check การตรวจสอบ

การตรวจสอบ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ซึ่งเมื่อได้ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ อย่างเป็นระบบแล้ว จะต้องมีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ โดยการตรวจสอบคุณภาพของงาน การตรวจสอบกระบวนการทำงานว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่อย่างไร พร้อมทั้งตรวจสอบข้อบกพร่องอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นใน

ระหว่างการทำงาน หากพบว่ามีการผลิตหรือข้อบกพร่องในส่วนอื่นได้ ก็จะต้องมีการทำการบันทึก เพื่อนำไปสู่กระบวนการของการปรับปรุงแก้ไขต่อไป ซึ่งในส่วนนี้การตรวจสอบควรตรวจสอบในเรื่องของกระบวนการทำงานตามแผน ตรวจสอบคุณภาพของงาน ตรวจสอบการใช้ทรัพยากรขององค์กร ว่าเกิดความเหมาะสมหรือไม่ รวมทั้งประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างละเอียดถี่ถ้วน

4. A = Action การแก้ไขปรับปรุง

การแก้ไขปรับปรุงเป็นขั้นตอนของการปรับปรุงแผนการดำเนินการหรือปรับปรุงข้อบกพร่องที่เกิดจากการดำเนินการและได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ในขั้นตอนนี้จะต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถขององค์กร ระดมสมอง หาแนวทางวิธีการ ในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง รวมทั้งการปรับปรุงแผนดำเนินการ ที่อาจเกิดช่องโหว่ในการทำงาน เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ ใช้เวลาในการดำเนินการน้อยลง ใช้ทรัพยากรน้อยลงแต่ได้คุณค่าของงานเพิ่มมากขึ้น

การบริหารจัดการส่วนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จ เกิดจากการควบคุมปัจจัยการบริหารที่สำคัญ 4 ประการได้แก่ (พนัส หันนาคินทร์, 2542)

1. บุคลากร (Man) การดำเนินการกิจกรรมหรือโครงการขององค์กรจำเป็นต้องใช้บุคลากร ในการดำเนินงานทั้งสิ้น การบริหารจัดการ ทรัพยากรมนุษย์หรือบุคลากรตามกระบวนการบริหาร จัดการ ทรัพยากรมนุษย์ การใช้ศักยภาพของบุคลากรให้ถูกที่ถูกทาง เลือกใช้คนให้ตรงกับงาน กำหนดจำนวนบุคลากร ในแต่ละงานให้เกิดความเหมาะสม จะเป็นการใช้ทรัพยากรมนุษย์ หรือการใช้บุคลากรขององค์กรให้เกิด ประสิทธิภาพสูงสุดได้ องค์กรที่ประสบความสำเร็จ ส่วนมากจะบริหารจัดการบุคลากรขององค์กร มอบหมาย งานตามความรู้ความสามารถของบุคลากร ในแต่ละงานจะเลือกใช้บุคลากร อย่างเหมาะสม

2. งบประมาณ (Money) งบประมาณเป็นปัจจัยสำคัญประการ หนึ่ง ที่ทำให้กิจกรรมขององค์กร สามารถดำเนินไปได้ ดังนั้นผู้บริหารจำเป็นต้องมีการจัดสรรงบประมาณ ที่จำเป็นจะต้องใช้ แลกกัน งบประมาณส่วน หนึ่ง ไว้สำหรับค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในการบริหารได้ เอกลักษณะหนึ่ง คือการ บริหารจัดการหรือการใช้งบประมาณเท่าที่มีอยู่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด งบประมาณที่เพียงพอต่อการ ดำเนินงาน ขององค์กร ย่อมส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จได้ รวมทั้งการใช้จ่ายงบประมาณ อย่างเหมาะสม และคุ้มค่าสามารถตรวจสอบได้ คือใช้จ่ายงบประมาณอย่างโปร่งใสก็มีส่วนสำคัญไม่แพ้กัน

3. วัสดุอุปกรณ์ (Material) วัสดุอุปกรณ์ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กร เช่นเดียวกัน หากองค์กรมีวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการบริหารงานอย่างครบถ้วน นั่นก็หมายความว่า สามารถบริหารงานและดำเนินงานได้อย่างสะดวกปลอดภัย เมื่ออุปกรณ์พร้อมงานก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และ ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการเป็นไปตามแผนได้

4. วิธีการบริหารจัดการ (Management) วิธีการบริหารจัดการเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะต้องเลือกใช้ให้ถูกต้อง งานแต่ละงานไม่สามารถใช้วิธีการบริหารจัดการแบบเดียวกันได้ จำเป็นต้องเลือก วิธีการบริหารจัดการที่เหมาะสมในแต่ละงาน หากมองภาพลึกลงไปอีกเพื่อให้เห็นถึงความชัดเจน ในประเด็นนี้ คือการที่ผู้บริหารมีภาวะผู้นำมีความรู้ความสามารถ เสนอผลผลิต รู้จักเลือกใช้วิธีการบริหารที่ถูกต้องและ เหมาะสมกับงานนั้น ๆ คือเป็นนักบริหารเก่งคิดเก่งบริหาร เชิงสร้างสรรค์

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ คือการที่องค์กรใช้ศักยภาพหรือกำลังคนร่วมกันทำงาน โดยเริ่มต้นจาก การวางแผนดำเนินการอย่างเป็นระบบ จากนั้นดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน และมี กระบวนการในการตรวจสอบติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง หากพบข้อบกพร่องก็มีการปรับปรุง แก้ไขให้สมบูรณ์แบบ ซึ่งการดำเนินการในลักษณะนี้เรียกว่าการใช้กระบวนการของวงจรคุณภาพ PDCA ใน การบริหาร ส่วนที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทางการบริหารที่จะต้องได้รับการควบคุมให้เกิดความเหมาะสม

คือ บุคลากรในองค์กร (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และกระบวนการบริหารจัดการ (Management) จึงจะสามารถควบคุมและบริหารจัดการองค์กรให้เกิดความเหมาะสมมีประสิทธิภาพได้

การบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือการบริหารงาน ของคณะสงฆ์ที่ได้กำหนดไว้ 6 ด้าน บวก 1 ที่เพิ่มอีกหนึ่งด้านคือการพัฒนาพุทธมณฑล ตามคำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 752/2558 เรื่องการแบ่งงานและการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ งานปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ตามภารกิจคณะสงฆ์ 6 ด้าน และด้านการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก (มหาเถรสมาคม, 2564)

การบริหารงานคณะสงฆ์เดิมที่เป็นภารกิจที่ คณะสงฆ์ดำเนินการมาโดยตลอด เริ่มมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อคณะสงฆ์ได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งได้กำหนดขอบเขตภาระงานอำนาจหน้าที่ รวมทั้งขอบเขตของการปกครองไว้อย่างชัดเจน กิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, 2535) ประกอบด้วย

1. การปกครอง (การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม) คือการปกครองพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติ กล่าวคือคือ 227 ข้อ ตามระเบียบที่มหาเถรสมาคมได้วางไว้ เป็นลำดับขั้นการปกครองและการปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้นมีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น เช่น คณะธรรมยุตมีเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุตปกครอง ส่วนคณะมหานิกายแบ่งการปกครองออกเป็น 4 หน คือ เจ้าคณะใหญ่หนหลวง เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก เจ้าคณะใหญ่หนใต้

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ซึ่งได้กระจายอำนาจการปกครองออกเป็นส่วน ๆ ดังนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567)

ส่วนที่ 1 ภาค มีเจ้าคณะภาคดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตนให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

ส่วนที่ 2 จังหวัด มีเจ้าคณะจังหวัดปกครอง (เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะจังหวัดทั่วประเทศ)

ส่วนที่สามอำเภอ มีเจ้าคณะอำเภอปกครอง (เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะอำเภอทั่วประเทศ)

ส่วนที่ 4 ตำบล มีเจ้าคณะตำบลปกครอง (เจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะตำบลทั่วประเทศ) อำนาจหน้าที่สำคัญของเจ้าคณะตำบล นอกจากการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงามแล้ว ยังมีหน้าที่ระงับข้อพิพาท วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในปกครองของตน ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองของตน

การปกครองในระดับย่อยลงมาอีกที่ไม่ได้กำหนดไว้ในชั้นปกครองคือระดับวัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครอง มีอำนาจหน้าที่ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, 2535)

2. การศาสนศึกษา คือการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี รวมทั้งการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย

3. การเผยแผ่ คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชน เพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มี ความเคารพเลื่อมใสยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุข แก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล (สนธิ ศรียาแดง, 2544)

4. การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนช่วยเหลือ ด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา โดยนิยมแล้วได้แก่ การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่ พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร และการสงเคราะห์เกื้อกูลแก่ การศึกษาสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้เป็น การจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภทคือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราช ประสงค์

2. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

3. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

4. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

5. การสาธารณสงเคราะห์ คือการดำเนินการกิจกรรมใด ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งแก่คณะ สงฆ์และประชาชน หรือหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การให้การช่วยเหลือผู้ยากไร้หรือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ การ ร่วมกันทำกิจกรรมจิตอาสาเพื่อสังคม ช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมเกี่ยวกับสาธารณูปโภค ของส่วนรวม จัด กิจกรรมที่เป็นการบริการทางวิชาการ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

6. การสาธารณูปการ คือการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุของวัด หรือการก่อสร้าง ถาวรวัตถุของวัด เป็น ต้นว่า กุฏิ วิหาร ลานเจดีย์ อาคาร อุโบสถ ถนน ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ รวมทั้งการบำรุงรักษา ปุชนิยวัตถุปุชนีย สถานของวัด ให้มีความสมบูรณ์เป็นระเบียบเรียบร้อยพร้อมใช้อยู่เสมอ

และบวก 1 คือการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก ซึ่งจุดนี้ถือเป็นภารกิจหนึ่ง ของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในภาพรวม พระสงฆ์ในชั้นปกครองอาจบริหารจัดการอำนาจด้วยการส่งเสริม สนับสนุนให้พระสงฆ์ในปกครองให้ความร่วมมือหรือดำเนินการกิจการต่าง ๆ ที่เป็นการพัฒนาพุทธมณฑลได้

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมทั้งสิ้น มี 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และ บวก 1 คือการพัฒนาพุทธมณฑล รวมเป็น 7 ด้าน ซึ่งคณะสงฆ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าคณะชั้นปกครองต่างๆ จะต้องบริหารจัดการโดยผลักดัน ส่งเสริมให้กิจการเหล่านี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามมีประสิทธิภาพ

การประยุกต์หลักอริยปทัตถ 3 เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์สามารถดำเนินการด้วยวิธีการบริหารจัดการที่หลากหลายรวมทั้งสามารถ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในการบริหารจัดการ ได้อย่างหลากหลายเช่นเดียวกัน ในที่นี้ จะขอนำเสนอ หลักการบริหาร แบบอริยปทัตถ 3 เนื่องจากเกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารจัดการ ในลักษณะองค์รวมที่คณะ สงฆ์มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จะสังเกตเห็นได้ว่างานคณะสงฆ์ บางงานก็ต้องอาศัย ความถูกต้องเหมาะสม ตามหลักอริยปทัตถ และมีรายละเอียดปลีกย่อยออกไปอีกในส่วนหนึ่ง คือบางคราว อาจจะต้องฟังเสียงส่วนมาก เพื่อช่วยกันตรวจสอบความถูกต้อง รับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย ตามหลัก โลกาธิปไตย หรือแม้แต่การตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจสูงสุดคือเจ้าคณะชั้นปกครอง ได้ใช้อำนาจตามที่กำหนด ไว้ในการตัดสินใจ ตามหลักอรรถาธิปไตย คือ อรรถาธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่

และธัมมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ (ที.ปา. (ไทย) 11/304/274) เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการประยุกต์ใช้ จึงขอยกตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักอริยปทัสส 3 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกดังนี้

1. อัตตาริทธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ คือการถือตนเป็นประมาณในการบริหารจัดการ ในส่วนนี้ไม่ได้หมายความว่าผู้มีอำนาจสูงสุด จะตัดสินใจอะไรโดยยกตนเองเป็นประมาณเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องด้วย ซึ่งหากผู้นำสงฆ์หรือพระสงฆ์ได้พิจารณาด้วยปัญญาอันถี่ถ้วนแล้วว่า กิจกรรมดังกล่าวมีความถูกต้องเหมาะสมตามพระธรรมวินัยแล้ว ก็สามารถใช้อำนาจตัดสินใจตามหลักอัตตาริทธิปไตยได้ หากขัดกับหลักพระธรรมวินัย ก็ไม่ควรใช้อำนาจการตัดสินใจโดยหลักอัตตาริทธิปไตย ควรใช้วิธีการอื่นแทน

2. โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ คือการบริหารจัดการโดยการดำเนินการให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก คือคนส่วนมากมีความคิดเห็นและแนวทางปฏิบัติไปในทิศทางใด ก็ให้ดำเนินการไปในทิศทางนั้น อาจจะมีวิธีการบริหารจัดการที่มีความปลุกย่อยแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่แนวทางในการดำเนินการหรือทิศทางที่จะดำเนินการ จะเป็นไปตามเสียงของคนข้างมาก คือส่วนมากเห็นไปในทิศทางใดก็ควรดำเนินการไปในทิศทางนั้น ให้ถูกต้องเหมาะสม

3. ธรรมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ คือการยึดเอาหลักของความถูกต้องเป็นใหญ่ ไม่ว่าจะดำเนินกิจกรรมหรือกิจการงานใด คณะสงฆ์ควรยึดเอาหลักของความถูกต้องเป็นใหญ่ คือถูกต้องตามหลัก พระธรรมวินัย ในขั้นต่อมาคือถูกต้องตามหลักของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ทุกฉบับ กฎระเบียบข้อบังคับ มติ ประกาศ ของมหาเถรสมาคม และข้อกำหนดอื่น ๆ ที่เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย หรือแนวปฏิบัติจากพระสงฆ์เจ้าคณะชั้นปกครองในลำดับต่างๆ หรือแม้แต่ว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้เป็นไปด้วยความถูกต้องดีงาม (พระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564)

การประยุกต์ใช้หลักอริยปทัสส 3 ควรพิจารณาถึงขอบเขตของการใช้อย่างเหมาะสมด้วย เช่นการจะใช้หลัก อัตตาริทธิปไตยก็ควรคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม ตามกรอบระเบียบข้อบังคับต่างๆและตามพระธรรมวินัย ส่วนการใช้หลักของโลกาธิปไตย คือการเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ ก็ควรใช้ปัญญาพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมด้วยเช่นกัน และหลักของธรรมาธิปไตยซึ่งเป็นหลักที่ควรยึดถือ ตลอดระยะเวลาของการดำเนินกิจการและโครงการ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไม่ว่าจะทำการกิจการงานใดก็ควรยึดถือเอาหลักธรรมาธิปไตยนี้เป็นเกณฑ์เสมอ จึงจะส่งผลให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความถูกต้องเหมาะสม ยิ่งศรัทธาความเลื่อมใสให้เกิด แก่พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป ส่งผลต่อเนื่องให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมั่นคงต่อไปได้ ซึ่งสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้

จากภาพที่ 1 สรุปได้ว่า หลักอธิปไตย 3 เมื่อนำมาใช้สำหรับบริหารกิจการคณะสงฆ์ ขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจในการดำเนินการ การดำเนินการใด ๆ หากถูกต้องชอบธรรมตามพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบ มติ คำสั่ง ประกาศ มหาเถรสมาคมแล้ว ผู้นำสงฆ์ก็สามารถตัดสินใจดำเนินการได้เลย ตามหลักอรรถาธิปไตย หาก การดำเนินการในส่วนใด เช่นการเผยแผ่หรือการสาธารณูปการที่จะต้องเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จำเป็นต้องใช้ หลักโลกาธิปไตยคือใช้มติสงฆ์หรือมติที่ประชุมที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการ ในการนี้ที่มีการดำเนินการแล้วหาก เกิดความสงสัยหรือมีปัญหาตัดสินใจไม่ได้ก็ควรใช้หลักธรรมาธิปไตย คือกลับมาทบทวนพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบ มติ คำสั่ง ประกาศ หรือระเบียบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อตัดสินใจ แก้ไขปัญหาและดำเนินการต่อไป

สรุป

การบริหารกิจการคณะสงฆ์คือการบริการงานของคณะสงฆ์ไทยที่ได้กำหนดไว้ 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และบวก 1 คือการพัฒนาพุทธมณฑล โดยผู้บริหารหลักคือพระสงฆ์ในชั้นปกครอง ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วย เจ้าอาวาส ซึ่งบริหารในนามคณะสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ ควรประยุกต์ใช้หลักการบริหารคือหลักของวงจรคุณภาพ PDCA ได้แก่ การดำเนินการวางแผนการบริหารอย่างเป็นขั้นตอน ดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้อย่างเป็น ระบบ ตรวจสอบติดตามกระบวนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และผลของการบริหารอย่างต่อเนื่อง และการ ปรับปรุงแก้ไขกระบวนการบริหารวิธีการบริหารและแผนดำเนินการให้เหมาะสม โดยการควบคุมปัจจัยการ บริการ คือ บุคลากร ผู้ทำหน้าที่ในการบริหารทั้งในส่วนที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เกี่ยวข้อง โดยการ มอบหมายงานให้เหมาะกับศักยภาพของแต่ละบุคคล พัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง จัดสรร งบประมาณให้เพียงพอ จัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอ ดูแลรักษาอุปกรณ์ให้พร้อมใช้งานอยู่เสมอ และการ เลือกใช้หลักการวิธีการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

แนวทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยประยุกต์ใช้หลักอธิปไตย 3 คือ การปกครอง ใช้หลัก อธิปไตยในการตัดสินใจปกครอง ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามพระธรรมวินัย และกฎ ระเบียบ มติ คำสั่ง ประกาศ มหาเถรสมาคม ตามโครงสร้างของคณะสงฆ์ซึ่งถือว่าชอบธรรมอยู่แล้ว และยังสามารถใช้หลักโลกาธิปไตย ใน กรณีที่ต้องใช้เสียงข้างมาก หรือธรรมาธิปไตยในการตัดสินใจผิด ส่วนการศาสนศึกษา การเผยแผ่ การศึกษา สงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการและการพัฒนาพุทธมณฑล ใช้หลักโลกาธิปไตย และ ธรรมาธิปไตย เนื่องจากเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้เสียหลายส่วน และต้องใช้มติที่ประชุมในการตัดสินใจดำเนินการ

ทั้งนี้ควรบูรณาการร่วมกับหลักอธิปไตย 3 ประการคือ ใช้หลักอรรถาธิปไตย ในกรณีที่กิจกรรมหรือ แนวทางการปฏิบัตินั้น ๆ มีความถูกต้องเหมาะสมอยู่แล้ว ให้หลักโลกาธิปไตย ในกรณีที่ต้องการเสียงข้างมาก หรือการบริหารแบบมีส่วนร่วมรับฟังความเห็นจากทุกฝ่าย และการลงมติที่ชอบธรรม ใช้หลักธรรมาธิปไตย ใน กรณีที่ต้องมีการตัดสินใจปัญหาข้อขัดแย้งหรือเกิดกรณีในหมู่สงฆ์ และการบริหารทั่วไป การบริหารกิจการ คณะสงฆ์โดยการประยุกต์ใช้หลักอธิปไตย 3 นี้ จะส่งผลให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพตาม เป้าหมายที่ได้วางไว้

เอกสารอ้างอิง

จันทราณี สงวนนาม. (2545). *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.
ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง. (2545). *หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

- พนัส หันนาคินทร์. (2542). *ประสบการณ์ในงานบริหารบุคลากร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีในการบริหาร*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทโธชาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535, 25 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 109 ตอนที่ 16 หน้า 7.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาเถรสมาคม. (2564). *กลุ่มงานภายใน*. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2567, จาก <https://www.mahathera.org/index.php?url=content2&id=3>.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2545). *การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- สนิท ศรีสำแดง. (2544). *ปรัชญาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2542). *การบริหาร*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2567). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2567, จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/57/iid/2474>.
- _____. (2567). *จำนวนวัดในประเทศไทย*. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2567, จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/805/iid/9906>.
- Deming, W.E. (1986). *Out of the crisis*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, Center for Advanced Engineering Study.
- Holt, D.H. (1993). *Management Principles and Practices*. New Jersey: Prentice Hall.
- Wagner, J.A. & Hollenbeck, J.R. (1995). *Management of Organization Behavior*. New Jersey: Prentice – Hall.

